

milyen közel jutottunk is fejtegetéseinkkel a *bonyolódik* igéhez és votják megfelelőjéhez: *biñ-összegöngyöl* (I. NyH. 147), ezek a szók hangalakjuk miatt nem lehetnek azonos eredetűek *bimbó* és *bomol*, *bomlik* szavainkkal.

Juhász Jenő.

Találkozásom egy nótáfiával

Farkas Ferencnek hívják, 68 éves, Ritics-pusztán kanász gr. Zichy Domonkos uradalmában.

Bizonyára nem sokan tudják, hogy hol is van ez a puszta. Talán magam sem tudnám, ha nem a szülőfalum, Szentlászló (Somogy m.) mellett volna. — Húsvét táján már egy éve lesz, hogy egy napos délutánon német szülőfalumból kimentem a szomszédos Kisszentlászló pusztára, egy kis magyar levegőre. Itt megismerkedtem Vajda Mihállyal, a kisszentlászlói kanással. Érdeklődtem a puszta élete, szokásai, dalai iránt és annyira összemelegedtünk, hogy énekelt is — már az első alkalommal. Régi magyar népdalokat. Többször meglátogattam, vittem neki olvasnivalót, amit nagy bizalommal kért tőlem. Ő ismertetett meg — legalább nevük szerint — a környék „jó áriájú“ pásztoraival.

1937 nyarán ismét kimentem a pusztára, ahol megtudtam, hogy első pásztorember barátomat, Vajda Mihály bácsit, kinevezték gyalogbéresnek. Szomorúan mondtam le egyelőre arról, hogy az ő dalait lejegyezzem: hisz ő későn, korán úton van. Nem sokáig tétováztam azonban, hanem egyenesen lementem a szomszédos Ritics-pusztára, ahol a delelőn megismerkedtem Farkas Ferencel és huszonnégy éves Józsi fiával.

A puszta tanítójától és az előbb említett kanásztól már sokat hallottam róluk. Beszédbe elegyedtünk s még egy óra sem kellett hozzá és már úgy megbarátkoztunk, hogy nagy örömmel kötöttek velem „szövetséget az igazi, ősi magyar dalok feljegyzésére és terjesztésére.“

Megismerkedésünk után a nyár folyamán nagyon sokszor, majdnem naponként találkoztunk és az öregtől és fiától mintegy 430 nótát jegyeztem le. (Sajnos, nagyrészt csak szövegüket. A dalamok bejegyzésére csak ezután kerül sor.)

Farkas Ferencben olyan érdekes és értékes népi alakra találtam, akiről nem egészen érdektelen egyetmást elmondani.

Ősi pásztor családból származik. Heten voltak testvérek, a fiúk valamennyien pásztorok. Amióta eszé tudja, kint élt a konda mellett és hallgatta az öreg pásztorok meséit, dalait. Alig volt három éves, mikor mindkét szemére hályogot kapott, úgyhogy öt-éves koráig semmit sem látott. Édesanyja ez alatt az idő alatt

dalokkal, mesékkel vigasztalta mindaddig, míg piros kukorica füstjével nem sikerült levenni a hályogot szeméről. A dal szeretete már ekkor felébredt lelkében, ami szerinte azért is egészen természetes, mert apja, anyja „jó nótások voltak“. Elénken él még emlékezetében az első vásárfia emléke, melyet bátyjával együtt édesanyjuktól kaptak alig hat, nyole éves korukban: két furulyát és okarinát. Az ismert nóták dallamát neki hamarosan sikerült előcsalnia a féltve őrzött hangszerből, míg bátyja nem volt ilyen ügyes. Ez a művészetbeli tudás-különbség húszévi kérdéssé lett és nagy szomorúságot okozott: bátyja összetörte öccsének furulyáját, hogy mire majd annak újat vesznek, addig ő majd megtanul, öccse pedig még azt is elfelejti, amit tudott. Büszkén említi az öreg, de még kemény-kötésű Farkas-bácsi, hogy ő bizony nem búsult el ezen a nagy szerencsétlenségen. Nem is verekedett meg érte a bátyjával, mint az ő fiai tették, ha egyik a másik nótáját merte dalolni. Azért is muzsikált! Fújta a húszkrajcáros okarinát.

Kissé meglágyul az öreg hangja. Látszik, hogy már egészen visszatért gyermekkorába és átéli gyermekora újabb nagy csalódását. Búsán meséli tovább, hogy az okarina egy téli csuszkálás-kor kiszervedett. Ekkor maga csinált furulyát bodzafából és sok gyakorlással annyira vitte, hogy most már nemcsak túlkölni, hanem furulyázni is ő tudott a legszebben. — „Bizony, ez így vót“ mondja az öreg és igazolásul megemlíti: „Olyan jó' mönt a muzsikálás, hogy a lányok az ölükbe vöttek a kendörnyomó-házná', hogy nekik muzsikájjak“. — Csúcsos pásztorkalapját kissé hátrább tolja és legényesen hunyorít reám.

Életének állomásai közül legszebb emlékei Andocshoz fűződnek. Itt nyole évig volt csikós. Már nem azt említi, hogy muzsikáját itt is mennyire szerette a „fehérnép“, hanem azt, hogy: „ott bizony nem eecör kigyüttek a pógárok lovai kocistu', mer' úgy mögszerettek, míg a legellön vótak“. Ilyen ő az igazi pásztor: állatai is megszeretik!

Andocson sípot vett magának, mellyel a tabi bandába járt muzsikálni. Az öreg elbeszélése szerint ez valami pásztorzenekar volt, nem pedig cigányzenekar. A tabi bandához sok kedves emlék, nagy mulatások, hazamuzsikálások, lakomák, a tabi követválasztás „csuda módu“ muzsikálásának emlékei fűzik. — Egy kis kitérés. — Farkas-bácsinak egy nóta jutott eszébe. Unszolom, hogy énekelje el. Nem igen hajlik az öreg: „Nem írásba való, legföllebb másra ráfordítva lehetne írásba tönni“. Éppen azért akarom meghallgatni, hogy tudjam, mire lehetne „ráfördítani“. Kedves, öreges hangon dalolni kezd. Szemlesütve hallgatom. A nóta végén mentegetőzik az öreg: „Hjába! Gyöngé már a mellyem! Csak a sipom vóna itt!“ Annak nagyobb mestere az öreg. Pedig szépen énekelt. Megemlíti, hogy Tabon tanulta ezt a nótát egy „szömérmetlen fehérnép“-től. Megjegyzi, hogy ez neki soha nem volt nótája, mert

tudja, hogy az „ijjen szömérmetlen fehérnépnek vetve áll ám a másvilágon a beretvaágy!“ Helyeselek neki, különösen, mikor azzal erősíti állítását, hogy a másvilágon megvetett beretvaágy olyan igazság, hogy azt „még egy andocsi barát is kiprédikálta“. Ő is ott hallotta.

1892-ben fájó szívvel búcsúzott el a tabi bandától. „A kanásznak vándorlás a sora!“ — Nemsokára himlőbe esett. A régi bandához eljutott súlyos betegségének, sőt halálának híre is, mire azok meg is jelentek az ő „temetésén, hogy zene is lögyön“. Mivel azonban ő még élt, sőt fönt is volt, mit tehetett egyebet?... Egészen komolyan úgy véli az öreg, hogy nem is tehetett mást: „Tartottam nekik egy mulatságot“. — Még ebben az évben, — talán felgyógyulása örömeire, — megnősült. Elvette egy ősi juhász-család késői utódjának, Györkös Antal juhásznak Rozália nevű leányát.

Farkas-bácsival nemcsak, hogy majdnem megtörtént az a csoda, hogy jelen lehetett a maga temetésén, hanem szemünkben talán még sokkal lehetetlenebbnek látszó dolgot igazolt: sípós volt a maga lakodalmán. Ezt elhíhetjük neki, mert bizony még most is tudna talán táncolva muzsikálni. Ha táncolva muzsikálni magam nem is láttam, de meghatottan néztem az öreget, amikor a ritics-pusztai dombokon a konda után sétálva nékem muzsikált és érdekes, öreges járású alakját megvilágította a lenyugvó nap. Benne a dal szeretete fiatalos jókedvvel és hervadhatatlan tehetséggel olvadt össze. Sípjának valóban mestere. Mikor megkérdeztem, hogy kitől tanult meg ilyen jól játszani, — mert észrevettem, hogy nagyon sok ösztönös finomság van játékában, — az öreg mosolyogva jegyezte meg: „Má' éngöm nem tanított sönki. De az igaz, hogy párszor mögharaptam a síp fejit, amíg mögtanútam!“ Annyira művésze hangszerének, hogy nem egy lakodalmat egyedül muzsikált végig közmegelegedésre, pedig ugyanakkor más zenészek is hivatalosak voltak.

Örömeiben bánatában, búban, bajban mindig vele volt hűséges élettársa, aki igazán kardos magyar asszony lehetett. „Jó dallos, derék fehérnép vót, Isten nyugosztajja!“, aki bizony nem ijedt meg „a.puszta kirájnójátu“ sem, aki pedig „jó vereködő vót“. Egy alkalommal a „puszta királynéja“ leányai „mögtepték“ Farkas-bácsi leányát. Ezen az asszonyok „összegyülölködtek“, s Farkas-bácsi felesége három napos „sütőfavaa' való vereködésbe' jó hejbe hagyta a pusztakirálynéját“. Farkas-bácsi élete párjába azonban nemcsak magyar virtus, hanem költői kedv is szorult. Egy német asszonyt pl., aki tyúkjait ellopta, a következő formában verselt meg:

„Némöt asszony tikot lopott,
A faluba bekuttyogott,
Hejre, tyu, tyu, tyu!“ —

és e verset a bojtárral a német asszony házatáján énekeltette is.

Igen sok pusztát megjárt azóta, ez a dalos öreg magyar. Háromszor nősült, hét élő gyermeke van. Háborúban nem volt, bár háromszor is sorozták, de egy öregasszony megjósolta neki, hogy nem viszik el a háborúba.

Mielőtt Ritics-pusztára került, Diós- és Belcsa-pusztá voltak életének állomásai. Utóbbi helyen minden vasárnap este az ő szobájukban tánc volt, ahol négy tamburás kíséretével Farkas-bácsi sípolt. Ritics-pusztán is mindenki szereti, becsüli. Többször tart mulatságot és muzsikál lakodalomban, dísnótoron, s hangulatos tollfosztásokon.

Nem számoltam meg, hogy Farkas-bácsi hány helyen lakott már, de sokan talán nem is hínnék, hogy hol meg nem fordult Somogy megye területén. És ez a derék magyar még most, 68 éves korában is kenyérkereső, aki nem él csendes, békés öregséget. Egy nyarat végigéltem velük, ezért megértem őket. Neki is, egész nap vele lévő Józsi fiának is csak a nóta ad igazi örömet. Olvasni nem olvasnak, mint Vajda Mihály pásztor, hisz Farkas bácsi a betűhöz nem ért és fia is csak két elemet járt. Minden érdekli őket. Sokszor egész délután csak beszélgettünk. Érdekes meséket, történeteket mondott az öreg a betyárvilágból, a garabonciással való találkozásáról, édesapjának és magának a betyárokkal való kalandjairól. Sípján igazán ősi dallamokat szólaltatott meg és korát meghazudtolóan sok dallamra emlékezik. Érdekes együttélésben találjuk meg náluk a magyar dalt. Ő játszik, Józsi fia énekel. Fia a szövegek hivatott megőrzője a családban, míg ő a dallamok hiteles forrása. Tévedés nélkül tudja, hogy melyik dal milyen „áriára mögy”. Csodálatosan gazdag dalkincsükben úgyszólván Somogy megye összes nép- és népies-dal típusai megtalálhatók. Ez abból magyarázható csak, hogy Farkas-bácsi soha nem mint közönséges béres, hanem mindig mint a dal hivatott művelője vitte egyik pusztáról a másikra a somogyi nép dalait. Kutatásaimat éppen olyan irányban folytatom, hogy talán sikerül megállapítanom egy ilyen dalos pásztoembernek, vagy családjának teljes dalkincsét. (Gyűjtésem mai állása szerint egy szentlászlói német embernek, aki hangszeren nem játszik, kétnyelvű, teljes magyar és német dalkincse alig haladja meg pl. Farkas József dalkincsét; mindkettő 400—500 körül mozog.) Az pedig egészen bizonyos, hogy a legalább cím szerint lejegyzett mintegy 430 dalon kívül még sokat, különösen szöveg nélküli dallamot tudnak.

A mesén és dalon kívül csak hivatásuk áll közel szívükhöz. A világról nem kívánnak sokat tudni, inkább csak hallani. Mindenről lehet velük beszélni. — „Szép szó vasajtót nyit”, mondotta egyszer az öreg. — Velük való együttlétemkor mindig ezt tartottam szem előtt és mindig egészen megértettük egymást. Néha sajnáltam őket, mert az öreg Farkas szavai szerint ő nem is emlékszik arra, hogy betegségén és lakodalmon kívül valaha

is evett volna asztalról ebédet. Ők csak úgy bögréből ebédelnek. Néha azonban irigyeltem őket, örök, dalos jókedvüket, tiszta, józan életfelfogásukat, majd újra sajnáltam őket, mert láttam olthatatlan tudásszomjukat, mellyel az élet kérdései és célja iránt érdeklődnek. A biblia, a szentírás iránt érdeklődnek leginkább, mert talán a két kezükön meg tudnák számolni, ahányszor templomban voltak. Egyházi éneket alig hármat tudnak. De hogyan is tudnák az egyházi énekeket, mikor Szent Péterről is alig tudnak valamit.

Péter és Pál napján megkérdeztek tőlem, hogy ki volt az a Péter Pál. Farkas Józsi Szent Pálról még tudott valamit Saul megtéréséből, Szent Péterről azonban mintha soha nem is hallottak volna. Elmondtam nekik a biblia szerint Szent Péter életét. Csodálkozva hallgatták. Többek között elmondtam azt is, hogy Szent Péter a getszemáni kertben Krisztus Urunk védelmére kelve előrántotta kardját és levágta Malkus szolga fülét. Az öreg keményen néz reám: „Hogy vót ez, tanító úr?“ Megismétlem: Szent Péter levágta a Krisztust elfogni akaró szolga fülét. — Farkasbácsi szemében megcsillan valami lelkesedés-féle, vagy feltámadt benne Szt. Péternek, a Krisztus utáni első nagy pásztnak tüze és örömmel jegyzi meg: „Ójnye! De dörék egy embör vót az a Szent Pétör! Édös Istenöm! Ezt a dörék embört soha többet nem fogom káromkonni!“ — Kint a természet templomában, komolyan hangzik ez az erős fogadás. Szilárd elhatározását az én jelenlétben többé nem is szegte meg. Fogadalmával azonban nagy gondot okozott nékem. Sem őt, sem a többi kedves dalos pásztort nem akarom megsérteni, de súlyos teherként nehezedik reám az a gondolat, hogy amit ők úgy ritkán, szigorúan csak maguk között dalolnak, azt csak „valami másra ráfordítva“ akarják írásban látni. Az öreg elhangzott erős fogadása óta is azon töröm a fejemet, hogy mennyit is veszítene eredetiségéből egyik nótájuk, ha azt „másra ráfordítva“ írnám meg:

„A Szent Pétör körü' fodros gatyája,
Az is mind a Szűz Mária munkája.
Megájj Pétör, nem möhetsz el a bálba
Nem táncúsz a körü' fodros gatyába!“

Igazán nem tudom, mire lehetne ezt „ráfordítani“. Az öregnek és a többi pásztnak tett ígéretemhez azonban hű maradok és tovább elmélkedem valami ügyes „ráfordítási kigonduláson“, mert nem akarom, hogy már az első népdalgyűjtőben, — akivel a sors összehozta őket — csalódjanak.

Vargha Károly.